

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЗЕРВАМИ НА ПРИБУТКОВІСТЬ БАНКУ

Національний банк встановлює низку нормативів, що обмежують діяльність комерційних банків. Одним з важливих обмежувальних нормативів за умов економічної кризи є обсяг відрахувань банком у резерви за для забезпечення наданих банком кредитів. У роботі розглядається вплив відрахувань у резерви на прибутковість банку. На підставі статистичних даних про діяльність одного з комерційних банків проаналізовано співвідношення між прибутком банку та обсягом відрахувань у резерви. Доведено, що збільшення нормативів відрахувань у резерви за для забезпечення кредитів у момент початку фінансової кризи додатково зменшує прибутковість банку. Пропонується збільшувати нормативів відрахувань у резерви у період зростання фінансового ринку та зменшувати у момент початку кризи, що збільшить стійкість під час економічної нестабільності.

Ключові слова: банк, фінансова стратегія, резерви, прибуток, криза, економічна нестабільність.

Национальный банк устанавливает ряд нормативов, которые ограничивают деятельность коммерческих банков. Одним из существенных ограничительных нормативов является объем отчислений в резервы для обеспечения представленных банком кредитов. В работе рассматривается влияние отчислений в резервы на прибыльность банка. На основании статистических данных о деятельности одного из коммерческих банков проанализировано соотношение между прибыльностью банка и объемом отчислений в резервы. Показано, что увеличение норматива отчислений в резервы для обеспечения кредитов в момент начала финансового кризиса дополнительно снижает прибыльность банка. Предлагается увеличивать норматив отчислений в резервы в период роста финансового рынка и снижать в момент начала кризиса, что увеличит стойкость банка во время экономической нестабильности.

Ключевые слова: банк, финансовая стратегия, резервы, прибыль, кризис, экономическая нестабильность.

The national bank establishes a number of specifications which limit activity of commercial banks. One of essential restrictive specifications is the volume of deductions in reserves for maintenance of the credits presented by bank. In work influence of deductions in reserves on profitableness of bank is considered. On the basis of statistical data about activity of one of commercial banks the parity between profitableness of bank and volume of deductions in reserves is analyzed. It is shown, that the increase in the specification of deductions in reserves for maintenance of credits at the moment of the beginning of financial crisis in addition reduces profitableness of bank. It is offered to increase the specification of deductions in reserves in growth of the financial market and to reduce at the moment of the crisis beginning that will increase firmness of bank during economic instability.

Key words: bank, financial strategy, reserves, profit, crisis, economic instability.

Постановка задачі дослідження

Діяльність банку здійснюється під впливом багатьох чинників, які поділяються на зовнішні та внутрішні. До одного з впливових зовнішніх чинників належить державний регулятор банківської системи – Національний банк. Національний банк України (НБУ), як і інші центральні банки країн, встановлює низку нормативів, що обмежують діяльність комерційних банків. Одним з обмежувальних нормативів є обсяг відрахувань банком у резерви задля забезпечення наданих банком кредитів.

Резерви створюють для відшкодування можливих збитків у майбутніх періодах. Ресурси, що спрямовуються до резервних фондів, відіграють подвійну роль. З одного боку, резерви відволікаються від активних операцій, що зменшує прибутковість фінансової установи. З іншого боку, резерви забезпечують виконання банком своїх зобов'язань за умов можливих збитків від діяльності установи.

Протириччя, що існує між бажанням збільшення прибутку банківської системи та бажанням збільшення стійкості фінансової системи до

потрясінь, є визначальним для державного регулятора у виборі обсягу відрахувань у резерви комерційного банку. При визначенні норм відрахувань у резерви банку НБУ, виконуючи роль державного регулятора, враховує як поточний стан економіки держави так і його прогноз на майбутнє.

В роботі розглядається вплив обсягу відрахувань у резерви на розмір прибутку банку залежно від стану ринку фінансових послуг. На підставі статистичних даних про діяльність одного з комерційних банків проаналізовано співвідношення між прибутком банку та обсягом відрахувань у резерви.

Доведено, що збільшення нормативів відрахувань у резерви за для забезпечення кредитів у момент початку фінансової кризи додатково зменшує прибутковість банку. Пропонується збільшувати нормативів відрахувань у резерви у період зростання фінансового ринку та зменшувати у момент початку кризи, що збільшить стійкість під час економічної нестабільності.

Аналіз стану питання

Національний банк України вимагає створення наступних видів резервів: резерви під знецінення коштів в інших банках, резерви під знецінення кредитів, резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж, резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення, резерви під інші фінансові активи, резерви під знецінення корисності інвестицій [1; 2].

Резерви створюють для відшкодування можливих втрат за основним боргом, без відсотків і комісій, за всіма видами наданих кредитів, включаючи надані депозити, кредити іншим банкам, суб'єктам господарювання, наданими гарантіями і поручительствами. Резерви не нараховують за бюджетними кредитами. Загальні резерви створюють за стандартними, а спеціальні резерви – за нестандартними кредитами [3; 4].

Резерв на відшкодування можливих збитків від операцій з цінними паперами формується в разі зниження ринкової вартості цінних паперів нижче від рівня балансової вартості. Резерв для портфеля цінних паперів на продаж створюється за окремими групами цінних паперів, а для цінних паперів на інвестиції – на весь портфель цінних паперів [3; 4; 5].

Більшість дослідників проблеми схиляється до думки, що підвищення нормативів відрахувань у резерви забезпечить стабільність роботи комерційних банків та збільшить стійкість банків до кризових явищ [2; 3; 4; 5]. Усі науковці погоджуються з тим, що підвищення нормативів відрахувань у резерви відповідним чином зменшує прибутковість банку [1; 4; 5]. Заходи з підвищення нормативів відрахувань у резерви НБУ здійснює у той час, коли комерційні банки потрапляють у скрутне становище.

Аналізуючи стан питання визначення впливу обсягу відрахувань у резерви на розмір прибутку комерційного банку, наближуємося до наступного нерозв'язаного питання – врахування впливу на прибутковість банку нормативу відрахувань у резерви залежно від стану фінансового ринку.

Ціль даної роботи полягає у визначенні зв'язку між встановленим НБУ нормативом відрахувань у резерви та прибутком банку залежно від зовнішнього фактору – стану ринку фінансових послуг.

Викладення основного матеріалу

Витрати банку згідно з методичним підходом, який використовує НБУ, обчислюються за наступними складовими: процентні витрати, комісійні витрати, загальні адміністративні витрати, витрати на формування резервів, інші операційні витрати, податок на прибуток.

Частку витрат на формування резервів у загальних витратах банківської системи України за 2006-2010 роки наведено на рис.1 [6].

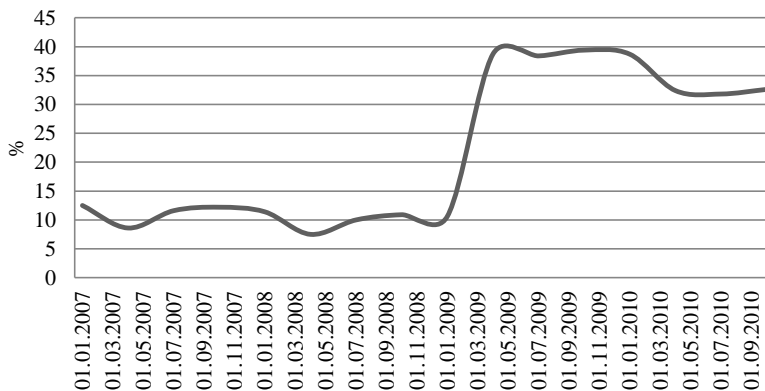

Рис. 1. Частка витрат на формування резервів у загальних витратах банківської системи, %

Наприкінці 2008 року відбулись зміни у вимогах НБУ до розміру відрахувань в резерви банків, що мало наслідком і зміну структури витрат.

Середнє значення частки відрахувань у резерви з 2006 до 01.04.2009 року складає 10,9 %. Середнє значення частки відрахувань в резерви з

01.04.2009 року до 01.10.2010 року складає 36 %. Таким чином, у час підйому економіки та інтенсивного кредитування банками фізичних і юридичних осіб НБУ стимулював процес надання кредитів. Банки, розраховуючи на надприбутки, змагались на ринку фінансових послуг у збільшенні

обсягів кредитів. Кредити отримували як надійні, так і безнадійні позичальники. Після настання фінансової кризи НБУ стрибком збільшив норматив відрахувань у резерви практично у три з половиною рази. Це значно ускладнило можливість надання нових кредитів, у тому числі і надійним позичальникам. Водночас збільшення нормативу відрахувань у резерви ніяким чином не допомогло банкам виправити стан справ з поганими кредитами та одночасно суттєво зменшило прибутки банків з усіма відповідними наслідками. Ті з надійних позичальників, які отримали кредити за умов збільшення НБУ нормативу відрахувань у резерви, фактично сплатили своєрідний податок на невдалу політику НБУ та комерційних банків.

Проаналізуємо співвідношення між різними категоріями резервів комерційних банків та визначимо найбільш вагомі з них, що здійснюють найбільший внесок у витрати комерційного банку. Резерви під знецінення кредитів станом на 01.01.2010 року складають 96,91 % від загальних резервів, а станом на 01.01.2011 року – 97,18 % [6].

Більш детально проаналізуємо вплив розміру резервів на прибуток банку на прикладі діяльності «УкрСиббанку» у передкризовий період та під час фінансової кризи. Для аналізу побудуємо таблицю показників діяльності банку за річними звітами 2007-2010 років [7]. Графічне зображення зміни деяких показників діяльності банку наведено на рис. 2.

Таблиця

Показники діяльності «УкрСиббанку» станом на 31.12. 2007-2010 р.

№ з/п	Найменування показників	Роки			
		2007	2008	2009	2010
	Доходи та витрати банку				
1	Прибуток до оподаткування, млн грн	216	590	-1635	-3748
2	Ланцюговий темп приросту прибутку	1	2,73	-3,77	-2,29
3	Доходи загалом, млн грн		6772	8126	6852
4	Ланцюговий темп приросту доходів		1	1,20	0,84
5	Витрати загалом, млн грн		6182	9761	10 600
6	Ланцюговий темп приросту витрат		1	1,58	1,09
	Активи				
7	Кошти в інших банках, млн грн	2057	1066	681	1470
8	Кредити та заборгованість клієнтів, млн грн	29 970	46 923	38 584	28 261
9	Ланцюговий темп приросту кредитів	1	1,57	0,82	0,73
10	Цінні папери в портфелі банку на продаж, млн грн	941	902	543	6395
11	Усього активів, млн грн	37 663	55 687	46 406	46 234
	Пасиви				
12	Кошти інших банків, млн грн	14 121	21 971	15 731	12 609
13	Кошти клієнтів, млн грн	11 581	15 020	14 132	17 866
13	Ланцюговий темп приросту коштів клієнтів	1	1,290	0,941	1,264
14	Резерви за кредитами, млн грн	-1173	-1051	-4180	-4785
15	Резерви за кредитами до кредитів та заборгованості клієнтів, %	3,92	2,24	10,83	16,93
16	Усього пасивів, млн грн	37 663	55 687	46 406	46 234
	Капітал				
17	Власний капітал, млн грн	3032	4860	4959	4962
18	Стагунтний капітал, млн грн		4005	5280	8323
	Скореговані показники				
19	Прибуток до оподаткування та резерви за кредитами разом, млн грн	1389	1641	2545	1037
20	Темп приросту ланцюговий	1	1,18	1,55	0,41
21	Умовні резерви за кредитами (4 %), млн грн	-1200	-1877	-1543	-1330
22	Умовні загальні резерви, (21/0,97) млн грн	-1237	-1935	-1591	-1371
23	Умовний прибуток до оподаткування, (3-5 + 14-21) млн грн		-236	1002	-293

Як наочно бачимо з табл. 1. та рис. 2, прибуток до оподаткування «УкрСиббанку» зріс у 2008 році у 2,73 рази, порівняно з 2007 роком. Прибуток до оподаткування у кризовому 2009 році зменшився,

порівняно з 2008 роком, у 3,77 рази та набув від'ємного значення. Протягом двох років після настання економічної кризи показник прибутковості банку неспинно зменшувався.

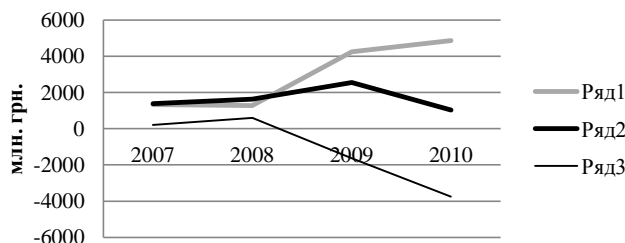

Рис. 2. Доходи та резерви «УкрСиббанку»:

Ряд 1 – загальні резерви (верхня крива);
Ряд 2 – прибуток та резерви разом (середня крива);
Ряд 3 – прибуток до оподаткування (нижня крива)

Зменшення прибутку банку у 2009 році пояснюється дослідниками, у першу чергу, економічною кризою. Однак обсяг кредитів та заборгованості клієнтів у 2009 році зменшився на 18 %, порівняно з кризовим 2008 роком, у той час як прибуток до оподаткування зменшився у 3,77 рази.

Детальніше розглянемо зміни у фінансовому стані банку. Кошти клієнтів, важлива частина пасивів, у 2009 році незначно зменшились, порівняно з 2008 роком, у 0,941 рази, а в 2009 році зросли в 1,264 рази, та їх обсяг перевищив докризове значення в гривневому еквіваленті. Тобто ситуація з коштами, що клієнти вносили в банк, після першого кризового року повернулася до передкризового стану. Це свідчить, з одного боку, про дієвість заходів НБУ по забороні дострокового вилучення вкладів клієнтами, а з іншого – про відроджену довіру клієнтів до банківської системи.

Ситуація з кредитами, наданими банками, виглядала зовсім іншим чином. У передкризовий період (2007-2008 роки) спостерігалось зростання наданих кредитів на 57 % протягом року, що перевищувало зростання обсягу коштів клієнтів майже удвічі. Зрозуміло, що банки надавали кредити, які не були підкріплені коштами клієнтів. Кредити надавались за рахунок дешевих коштів зовнішніх запозичень.

З початком кризи зовнішні запозичення припинились і обсяги наданих кредитів почали стрімко падати – на 18 % за 2009 рік і ще на 27 % за 2010 рік. Зменшення підвідсоткової бази відповідним чином відбилось на доходах банку.

Загальні доходи банку вирости в 2009 році, порівняно з 2008 роком, у першу чергу, за рахунок курсової різниці між доларом та гривнею. Витрати загалом за той самий період збільшились на 3597 млн грн, з них 3129 млн грн, або 87 % збільшення, припало на зростання відрахувань в резерви за кредитами. Різниця між загальними доходами та витратами банку склала 1635 млн грн – збиток банку.

Зробимо припущення про відсутність змін у вимогах державного регулятора – НБУ до обсягу відрахувань у резерви за кредитами. Норматив відрахувань у резерви за кредитами приймемо на рівні 4 %. За цих умов відрахування у загальні резерви в 2008 році для «УкрСиббанку» склала б 1935 млн грн, а збиток до оподаткування б склав 236 млн грн на відміну від нарахованого прибутку 590 млн грн. Додатне значення нарахованого банком прибутку пояснюється, у першу чергу, незначними відрахуваннями у резерви за кредитами – 2,24 %, що було неприпустимим напередодні кризи.

В 2009 році, за умов прийнятого припущення, банк повинен отримати прибуток у 1002 млн грн за

рахунок зменшення відрахувань у резерви за кредитами з 10,83 % до 4 %. У 2010 році збиток банку 293 млн грн значно менший нарахованого в 3748 млн грн за рахунок зменшення відрахувань у резерви за кредитами з 16,93 % до 4 % (дивись табл.).

Відсутність змін у вимогах НБУ до обсягу відрахувань в резерви за кредитами під час економічної кризи для «УкрСиббанку» покращила б показник прибутковості банку, особливо у післякризовий період, з одночасним погіршення показників надійності.

Тимчасове обмеження на дострокове розторгнення депозитних угод, введене НБУ з початком фінансової кризи, слід визнати ефективним і своєчасним. Значне миттєве підвищення нормативу НБУ до обсягу відрахувань в резерви за кредитами в момент початку економічної кризи значно погіршило стан комерційних банків.

Аналіз стратегії регулювання відрахувань в резерви, який здійснював НБУ на початок кризи, дозволяє оцінити заходи державного регулятора як рішучі, але здійснені з певною затримкою.

Не слід перекладати усю відповідальність за фінансову кризу тільки на НБУ. Згідно з Базельськими угодами, комерційний банк повинен і сам вживати заходів для забезпечення стійкої роботи, а постанови Центрального банку сприймати як обмеження у діяльності, вводячи власні додаткові нормативи [8].

Висновки та напрями подальших досліджень

Переважну більшість відрахувань у резерви для банківської системи України складають відрахування у резерви за кредитами. Під час фінансової кризи державний регулятор, намагаючись захистити банківську систему від розпаду, підвищив відсоток відрахувань у резерви за кредитами. Зміни у вимогах НБУ до розміру відрахувань у резерви комерційних банків мали наслідком і зміну структури та обсягу витрат банків.

Прибуток комерційного банку, що безпосередньо залежить від витрат банку, зменшується при збільшенні відрахувань у резерви. Підвищення відсотка відрахувань у резерви за кредитами, яке запровадив НБУ, співпало у часі з початком кризи та відповідно зробило діяльність банків збитковою.

На нашу думку, було б доцільно з боку державного регулятора підвищувати відсоток відрахувань у резерви за кредитами у час економічного зростання – в передкризовий період. Під час настання економічної кризи було б доцільно зменшити відсоток відрахувань у резерви. Накопичені під час зростання економіки резерви дозволили б банківській системі під час кризи та у післякризовий період зберегти дієздатність на необхідному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Роуз П. С. Банковский менеджмент / П. С. Роуз ; [пер. с англ. со 2-го изд.] . – М. : Дело, 1997. – 768 с.
2. Кривицька О. Р. Планування прибутку підприємства при визначенні стратегії його розвитку / О. Р. Кривицька // «Фінанси України». – 2005. – № 3. – С. 138–146.
3. Щибоволок З. І. Аналіз банківської діяльності / З. І. Щибоволок. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2007. – 311 с.
4. Мещеряков А. А. Фінансовий менеджмент у банках / А. А. Мещеряков, Л. В. Лисак. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.

5. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. – 734 с.
6. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2010 року // Вісник НБУ. – 2011. – № 2. – С. 43.
7. «УкрСиббанк». Річні звіти на сайті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrsibbfnk.com.ua>
8. Базельський комітет з питань банківського нагляду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>.

Рецензенти: Сахацький М. П., д.е.н., професор;
Галушко О. С., д.е.н., професор.

© Казарєзов А. Я., 2012

Дата надходження статті до редколегії: 17.05.2012 р.

КАЗАРЄЗОВ Анатолій Якович – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії та міжнародної економіки, Чорноморський державний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Коло наукових інтересів: статистичні дослідження, суднобудування, мореплавство, фінанси, розбудова вищої освіти.